

Олександр Бондаренко
ORCID: 0000-0001-8582-513X

**ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МІСТЯН НАДДНІПРЯНСЬКОЇ
УКРАЇНИ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.
В ІСТОРИОГРАФІЇ ІМПЕРСЬКОЇ ДОБИ**

**EVERYDAY LIFE OF THE CITIZENS OF THE Dnieper UKRAINE OF
THE LAST QUARTER OF THE XVIII - EARLY XX CENTURY. IN THE
HISTORIOGRAPHY OF THE IMPERIAL AGE**

Істотною ознакою сучасної історіографічної ситуації є помітне розширення проблемного поля досліджень. Концепції та підходи, що домінували у радянській історіографії, не дозволяли повною мірою відповісти на багато фундаментальних питань історії розвитку суспільства. Пояснюється це передусім історіографічною традицією, що була орієнтована на державницьку концепцію історичного процесу, в якій пересічним людям приділялася незначна увага та пов'язаними з цією ідеологічною настановою історіографічними пріоритетами. За останні 25–30 років в гуманітаристиці відбувається процес пошуку нових підходів, одним із яких і стала поява нового методологічного напрямку – історії повсякдення. Науковці прийшли до необхідності не лише реконструювати події як такі та вивчати біографії так званих «історичних» постатей, а й досліджувати «натовп»: спосіб життя, потреби, інтереси, повсякденне життя людини з маси. Саме ці питання сьогодні стають одним з провідних напрямів історичних досліджень. Тема «маленької» людини, її вчинки, проблеми, життя в історичних дослідженнях висвітлювалася фрагментарно, оскільки вважалася несерйозною й малокорисною, через те розглядалася як доповнення до справжньої історії. Нині ж історики визнають важливість дослідження історії «знизу», вивчення думок, інтересів, турбот, почуттів пересічної людини.

Звернення до повсякденності, на думку дослідників, це насамперед перехід від аналізу абстрактних процесів і структур до аналізу конкретних ситуацій, що дозволяє по-іншому висвітлити політичні, економічні, соціальні, культурні процеси. Дослідження повсякденності допомагає переглянути стереотипи, тривіальні схеми, що стосуються історії суспільства, внаслідок чого виникає новий погляд на вже відоме. Історія повсякденності вивчає історію побуту, подієву історію та історію особистих переживань, картину світу людини. Історія повсякдення, за словами німецького історика А. Людтке, – це «спроба зрозуміти історію як багатошаровий процес, який відтворюється і насамперед трансформується тими, хто є водночас і об'єктами історії, і її суб'єктами» [1, 99].

Окремі питання повсякдення міст чи окремих міських суспільних станів (хоч, зрозуміло, сам термін повсякдення і не вживався) знайшли своє висвітлення в історичній літературі імперської доби.

Перші праці, що стосувалися тих чи інших аспектів зазначеної проблеми, з'явилися ще у першій половині XIX ст. [2–7]. У них знайшли відображення окремі питання архітектури міст, їхнього благоустрою, функціонування міського господарства та охорони громадського порядку, медичного обслуговування, побуту та духовного життя міського населення. Заслуговує на увагу монографія О. Терещенка [8], у якій на основі численних джерел висвітлюється побутове середовище населення, зокрема житло, одяг. Значну частину дослідження автор присвятив народним віруванням, звичаям, святкам та дозвіллю різних верст населення. Це була перша спроба в історичній науці поставити етнографічне вивчення народного побуту на наукову основу.

У дослідженнях авторів імперського періоду знайшли висвітлення способів життя та побут окремих соціальних верств міст. Так, ці питання стосовно купців простежили Ф.В. Булгарін [9], О. С. Ушаков [10], М. І. Пиляєв [11], міщан – М. А. Ган [12], а М. М. Богословський [13] та Л.М. Савєлов [14] об'єктом вивчення обрали побут та звичаї дворян.

Отже, дослідники зробили певний внесок у вивчення побуту, способу життя міського населення Наддніпрянської України останньої чверті XVIII – початку XX ст. В історичній літературі знайшли висвітлення питання історії повсякдення, серед яких – міське середовище, соціально-побутова інфраструктура міст, матеріальна культура міського населення та його побут, сімейне життя містян, способи життя, форми соціокультурної взаємодії, освіта, одяг та мода, релігійні аспекти повсякдення тощо. Проте, зауважимо, що ці питання розглядалися фрагментарно, та й зазвичай увага дослідників була зосереджена головним чином на житті привілейованих міських верств.

Джерела та література

1. Людтке А. Что такое история повседневности? Ее достижения и перспективы в Германии // Социальная история: Ежегодник. 1998/1999. М., 1999. С. 77–100.
2. Зябловский Е.Ф. Статистическое описание Российской империи в нынешнем ее состоянии. В 2 кн. СПб., 1808.
3. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Издаваемое по Высочайшему повелению при 1-м отделении Департамента Генерального Штаба. Тт. 1–17. СПб.: Типография Департамента Генерального Штаба, 1837–1854.
4. Плошинский Л.О. Городское или среднее состояние русского народа в его историческом развитии от начала Руси до новейшего времени. СПб.: тип. Э. Веймера, 1852. 286 с.
5. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами

- Генштаба. Тт. 1–25: в 40 кн. и 2 прил. СПб.: Тип. Э. Веймера, 1859–1868.
6. Пригара А. Опыт истории состояния городских обывателей в Восточной России. Часть 1. СПб.: печатня В. Головина, 1868. 182 с.
 7. Вистенгоф П. Очерки московской жизни. М.: тип. С. Селивановского, 1842. 218 с.
 8. Терещенко А. Быт русского народа. Ч. I–VII СПб.: тип. МВД, 1848.
 9. Булгарин Ф.В. Очерки русских нравов. Лицевая сторона и изнанка рода человеческого. СПб., 1843. 50 с.
 10. Ушаков А.С. Наше купечество с серьезной и карикатурной стороны. Вып II. М.: тип. Грачева и комп., 1865. 228 с.
 11. Пыляев М.И. Старый Петербург. Рассказы из былой жизни столицы. СПб.: тип. А.С. Суворина, 1889. 497 с
 12. Ган М.А. О настоящем быте мещан Саратовской губернии // Экономист. 1861. Т.4. №1. С. 1–42.
 13. Богословский М.М. Быт и нравы русского дворянства в первой половине XVIII в. М.: тип. Г. Лиснера и Д. Совко, 1906. 52 с.
 14. Савелов Л.М. Дворянское сословие в его бытовом и общественном значении. Доклад о дворянстве. М., 1906. 59 с.